

HENKILÖKUNNAN SITOUTTAMINEN OSAKEOMISTUKSEN KAUTTA JA VEROTUS

1 Johdanto

Viime vuosina on puhuttu paljon henkilökunnan palkitsemistavoista ja sitouttamiskeinoista. Monestakin näkökulmasta katsottuna henkilökunnan tai ainakin avainhenkilöiden sitoutumista työnantajaansa siten, että he tulevat työnantajayhtiön omistajaksi, on pidetty hyvänä sitouttamiskeinona. Voidaankin perustellusti todeta, että näihin liittyvien verosäännösten toimivuus on yhtä tärkeää kuin on sukupolvenvaihdossäännösten toimivuus käytännön tilanteissa.

Tässä artikkelissa on tarkoitus käydä läpi ja nostaa esille vero-oikeudellisia kysymyksiä, jotka ovat useimmissa käytännön tapauksissa esillä. Tarkoitus ei ole käsitellä kutakin teemaa laajasti vaan pikemminkin kunkin teeman kannalta nostaa keskeisiä ongelmakohtia tai tulkintakysymyksiä esille. Vaikka useisiin kysymyksiin saattaa liittyä VML 28 §:n soveltamiskriteerien arviointi, tässä artikkelissa ei varsinaisesti arvioida VML 28 §:n soveltamisen edellytyksiä.

Jaksossa kaksi käsitellen lyhyesti osakkeen käyvän arvon määrittämistä. Koska henkilökunnan sitouttamisessa käytetään useasti hyväksi osakkeiden erilaisuutta, käsitellen tässä yhteydessä nimenomaan tätä kysymystä. Osakkeiden erilaisuus tulee esille myös artikkelin myöhäisemmässä vaiheessa (jakso 6).

Artikkelin eri jaksoissa ovat esillä erityisesti seuraavat kysymykset:

- (a) Kun työnantajayhtiön osakkeenomistaja myy yhtiön osakkeita yhtiön työntekijälle alle käyvän arvon, onko kyse työsuhteen perustuvasta oikeudesta vai onko kyse pikemminkin omistuksellisista järjestelyistä. Kyse on siitä, sovelletaanko luovutukseen TVL:n vai PerVL:n säännöksiä. Tämä kysymys tulee esille jaksossa kolme.
- (b) Mikäli työntekijä (tai hänen omistamansa yhtiö) on hankkinut työnantajayhtiön osakkeita käypään hintaan, onko mahdollista, että osakkeiden arvonnousu verotetaan työntekijän ansiotulona eikä pääomatulona. Kysymys on noussut esille erityisesti johdon holdingyhtiöjärjestelyissä. Tämä kysymyksenasettelu on tullut esille myös luovutettaessa työpanososinkoihin oikeuttavia osakkeita (jakso 4). Molemmista tapauksista on arvioitu sitä, millä edellytyksillä VML 28 §:n veronkiertosäännös tulee sovellettavaksi.
- (c) Mikäli työntekijä (tai hänen omistamansa yhtiö) on ostanut työnantajayhtiön osakkeita käypään hintaan, onko mahdollista, että osakeomistuksen perusteella maksetut osingot katsotaan työntekijän verotuksessa työntekijän saamaksi palkkatuloksi, ansiotuloksi. Tämä kysymys on noussut verotarkastuksissa esille. Tällöin on luonnollisesti arvioitu sitä, millä edellytyksillä VML 28 §:n veronkiertosäännös tulee sovellettavaksi.

2 Osakkeen käyvän arvon määrittäminen

Käyvällä arvolla tarkoitetaan todennäköistä luovutushintaa, joka kaupan kohteesta vapailla markkinoilla saataisiin toisistaan riippumattomien tahojen välisessä kaupassa. Kaikkien varallisuuserien käyvän arvon määrittämisessä ensisijainen lähtökohta on siten toteutunut tosiasiallinen kauppahinta (vertailukauppa). Vasta jos toteutuneita kauppoja tai vertailukauppaa ei ole käytettävissä, tukeudutaan arvon määrittämisessä mahdollisiin arviolausuntoihin ja/tai kaavamaisiin arvostusmenetelmiin. Verohallinnon ohjeen mukainen kaavamainen menetelmä käyvän arvon määrittämisestä lähtee substanssiarvon ja tuottoarvon keskiarvosta (Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa 15.12.2017, A22/200/2017).

Mielenkiintoinen ja merkittävä ratkaisu osakkeen käyvän arvon määrittämisestä on KHO 2016:18. Tapauksessa verovelvollinen oli ostanut asianajotoimintaa harjoittava osakeyhtiön osakkeita kauppahinnoilla, jotka olivat vastanneet osakassopimuksessa niin sanotun *naken in naken ut* -periaatteen mukaisesti sovittua osakkeiden tasearvoa. Verovelvollinen oli hankkinut yhtiön osakkeita työsuhteensa perusteella ryhtyessään työskentelemään yhtiön hyväksi. Toimitetussa verotarkastuksessa osakkeiden käypä arvo oli määritetty yhtiön substanssi- ja tuottoarvojen keskiarvon perusteella. Verovelvollisen ansiotuloksi katsottiin käyväksi arvoksi lasketun määrän ja hänen maksamien kauppahintojen erotuksen. Oikaisulautakunta, hallinto-oikeus ja korkein hallinto-oikeus kuitenkin katsoivat, että osakkeen käypänä hintana on pidettävä osakekohtaista substanssiarvoa. Päätöstä perusteltiin muun muassa siten, että osakkeista ei esitetyn osakassopimuksen ehdoista johtuen voi niitä myytäessä saada substanssiarvoa korkeampaa hintaa. Sillä seikalla, että osakkailla on periaatteessa halutessaan mahdollisuus muuttaa osakassopimusta ja sopimuksen määrääystä käytettävästä kauppahinnasta, ei tällä asiaa ratkaistaessa katsottu olevan merkitystä.

Kun avainhenkilölle myydään yhtiön osakkeita, osakkeiden erilaisuus (osinko-oikeus- tai äänivaltaero) on useasti esillä. Yksi keskeinen kysymys

on ensinnäkin se, mikä on myytävien osakkeiden käypä arvo ja vaikuttaako muita osakkeita suurempi osinko-oikeus osakkeen verotuksessa hyväksyttävän käyvän arvon laskentaan ja millä tavoin. Tällä on merkitystä, kun on kysymys työsuhteeseen perustuvasta osakeannista ja TVL 66 §:n soveltamisesta. Muissa kuin työsuhteeseen perustuvissa tilanteissa tulee esimerkiksi lahjaverotuksen välttämiseksi selvittää alin hyväksyttävä kauppahinta (PerVL 18.3 § ja 55.5 §).

Verohallinnon ohjeen (Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa 15.12.2017, A22/200/2017) mukaan osakkeen arvon määrittämisessä ei lähtökohtaisesti oteta huomioon osakkeiden erilaisuutta, kuten ei myöskään osakkeen kuulumista enemmistö- tai vähemmistöosuuteen tai muuta vastaavaa erityispiirrettä. Kuitenkin mikäli tällaisella seikalla on tosiasiasa vaikutusta osakkeen käyvän arvon muodostumiseen, voidaan tällainen seikka Verohallinnon ohjeen mukaan perustellusta selvityksestä ottaa huomioon käyvän arvon määrittämisessä.

Osakkeiden erilaisuuden vaikutus osakkeen käypään arvoon on ollut esillä Hämeenlinnan hallinto-oikeuden ratkaisussa 23.9.2016 nro 16/0493/1. Tapauksessa yhtiön yhtiöjärjestyksessä oli määrätty, että lahjoitetut yhtiön A-sarjan osakkeet tuottavat 20-kertaisen oikeuden yhtiön varojen jakoon yhtiön B-sarjan osakkeisiin verrattuna. Yhtiön A-sarjan osakkeiden oikeutta yhtiön kaikkien varojenjakoon ei ollut muutoin rajattu. Tapauksen olosuhteissa yhtiön osakkeiden erilaisuuden katsottiin tosiasiallisesti vaikuttavan niiden todennäköiseen luovutushintaan. Kun asiassa ei ilmennyt muita yhtiön osakkeiden käypään arvoon olennaisesti vaikuttavia seikkoja, yhtiön käypä arvo jaettiin yhtiön erilaisille osakkeille niiden sanottua oikeutta varojenjakoon vastaavassa suhteessa 20:1.

3 Osakkeenomistajan ja työntekijän välinen luovutus

Oma erityiskysymyksensä on työntekijän mahdollisuus ostaa työnantajayhteisön osakkeita alle käyvän hinnan. TVL 66 §:ssä säädetään työsuhteeseen perustuvasta osakeannista. Sen mukaan työsuhte-

seen perustuva oikeus merkitä yhteisön osakkeita tai osuuksia käypää hintaa alempaan hintaan on veronalaista ansiotuloa. Etu on veronalaista siltä osin kuin alennus on enemmän kuin 10 prosenttia osakkeen tai osuuden käyvästä hinnasta. Jos etu ei ole henkilöstön enemmistön käytettävissä, saatu alennus on veronalaista tuloa koko määrältään. Tältä osin tilanne on verotuksellisesti selvä sen suhteen, ratkaistaanko alihintaisuuden verotus tuloverolain vai perintö- ja lahjaverolain säännöksiin.

Sen sijaan ainakin jossain määrin epäselvyyttä on ollut tilanteessa, jossa työnantajajarityksen pääosakkeenomistajat luovuttavat osakkeita esimerkiksi avaintyöntekijälleen. Lähtökohtana voidaan pitää, että jos myyjät luovuttavat alle 10 prosenttia osakkeista alihintaan, tällöin alihintaisuus perustuisi työsuhteeseen ja alihintaisuus verotettaisiin ansiotulona. Tällöin käyvän arvon ja kauppahinnan välinen ero katsottaisiin osakkeet ostaneen työntekijän ansiotuloksi. Jos myyjät luovuttavat yli 10 prosenttia osakkeista, kyse ei ole enää välttämättä pelkästään työsuhteen perusteella tulevasta edusta, vaan kysymys on enemmän omistuksellisesta järjestelystä. Mahdollista alihintaisuutta ja siihen liittyviä veroseuraamuksia arvioitaisiin tällöin lahjaverotusta koskevien säännösten mukaan. Kuten alla olevista KHO:n ratkaisuista on havaittavissa, 10 prosentin raja ylittäminen ei kuitenkaan merkitse sitä, että tapausta arvioitaisiin automaattisesti omistusjärjestelyinä.

Korkein hallinto-oikeus antoi vuoden 2014 alussa kolme ratkaisua, jotka käsittelevät yllä mainittuja teemoja. Ensimmäisessä ratkaisussa oli kysymys siitä, että yhtiön pääosakas luopuu merkittävästä osakeomistuksestaan yhden työntekijän hyväksi eikä hänelle jää enää yhtiön osakkeita. Tässä tapauksessa katsottiin, että kyse ei ollut työntekijän työsuhteen perusteella saadusta tulosta vaan lahjasta. Lahjaan voitiin soveltaa perintö- ja lahjaverolain sukupolvenvaihdoshuojennussäännöksiä.

KHO:2014:4

A:n alun perin täysin omistama Y Oy oli rakentamissuunnitteluun ja rakentamisen konsultointiin keskittyvä insinööritoimisto. Y Oy:n johdossa toiminut B oli ostanut A:lta 300 Y Oy:n osaketta eli 30 prosenttia osakekannasta, minkä jälkeen A omisti 700 Y Oy:n osaketta eli 70 prosenttia osakekannas-

ta. Y Oy:n liiketoimintaa olivat käytännössä hoitaneet B ja C. Molemmat olivat mukana myös Y Oy:n hallituksessa, jonka puheenjohtajana A oli toiminut. A halusi luopua kokonaan Y Oy:n osakkeistaan. Järjestely toteutettaisiin siten, että A lahjoittaisi 300 osaketta eli 30 prosenttia osakekannasta C:lle, joka ei ollut sukua A:lle, ja myisi 400 osaketta eli 40 prosenttia osakekannasta Y Oy:lle. Kaupan jälkeen A:lle ei jäisi enää yhtiön osakkeita.

Suunnitellussa lahjoituksessa C:lle ei katsottu olevan kysymys työsuhteen perusteella saadusta tuloverolain 29 ja 61 §:ssä tarkoitettua tulosta, etuudesta tai korvauksesta, eikä myöskään veronkierrosta, vaan omistajanvaihdokseen liittyvästä luovutuksesta. Kysymyksessä oli perintö- ja lahjaverolaissa tarkoitettu lahja, johon voitiin soveltaa sanotun lain 55–57 §:n sukupolvenvaihdosta koskevia huojennussäännöksiä, mikäli muut edellytykset täyttyivät. Ennakkoratkaisu.

KHO:n ratkaisussa 2014:5 oli puolestaan kysymys siitä, että yhtiön työntekijälle suunnattiin osakeanti, jonka jälkeen hänen omistuksensa yhtiöstä oli 10 prosenttia. Osakkeiden merkintähinta vastasi noin 57 prosenttia osakkeiden käyvästä arvosta. Kun pääomistajien omistussuhteissa ei tapauksessa tapahtunut olennaisia muutoksia, KHO katsoi, että työntekijälle tulevaa etua ei pidetty lahjaverotuksenalaisena lahjana vaan työsuhteeseen perustuvana ansiotulona. Alla oleva KHO:n ratkaisu on äänestysratkaisu. Vähemmistö katsoi, että työntekijä saa suunnatussa annissa merkittävän omistussuuden yhtiöstä. Edelleen vähemmistö katsoi, että osakeantiin oli ryhdytty tavoitteena toteuttaa vaiheittainen omistajanvaihdos ja siirtää toiminnan jatkamisvastuu työntekijälle, joten kysymys ei ollut työntekijän sitouttamisesta yhtiöön vain sen työntekijänä.

KHO:2014:5

Ravintolatoimintaa harjoittavan yhtiön A Oy:n osakkeina olivat puoliset, joista toinen omisti yhtiön 180 osakkeen osakekannasta 100 osaketta ja toinen 80 osaketta. A Oy aikoi järjestää yhtiön ravintolassa pitkään työskennelleelle ravintolapäällikö B:lle suunnatun osakeannin, jossa B sai merkitä 20 A Oy:n osaketta hintaan, joka vastasi noin 57 prosenttia osakkeiden käyvästä arvosta. B ei ollut sukua puolisoille. B:n mukaan yli 60-vuotiaiden puolisoitten tarkoituksena oli vähitellen pienentää omaa työpanostaan yhtiössä ja osakeannilla sitouttaa B ravintolayhtiön toimintaan.

Kun otettiin huomioon, että puolisoitten omistus-

osuudet A Oy:ssä eivät tulleet osakeannissa merkittävästi muuttumaan ja he jäivät edelleen yhtiön pääosakkaiden, B:lle tulevaa etua ei pidetty lahjaverotuksen alaisena lahjana vaan työsuhteeseen perustuvana ansiotulona. Ennakkoratkaisu. Äänestys 3–2.

KHO:n ratkaisun 2014:5 kaltainen tilanne oli esillä myös KHO:n ratkaisussa 2018 T 2002. Tapauksessa A, yhtiön toimitusjohtaja, oli saanut yhtiön koko osakekannan omistaneilta B:ltä ja C:ltä yhteensä 15 prosenttia yhtiön osakkeista. A ei ollut sukulaisuussuhteessa B:hen eikä C:hen. Edellä mainittujen luovutusten jälkeen B ja C olivat edelleen yhtiön suurimmat osakkeenomistajat. KHO katsoi, että osakkeiden luovutus oli taloudelliselta sisällöltään läheisesti rinnastettavissa siihen, että yhtiö olisi suunnannut A:lle osakeannin, jossa hän olisi saanut merkitä vastaavan määrän osakkeita. A:n saamaa etua oli siten pidettävä TVL 61.2 §:ssä tarkoitettuna palkan sijaan saatuna etuutena. KHO katsoi, että koska etu oli muodostunut A:n verotettavaksi tuloksi, perusteita lahjaverotuksen toimittamiselle ei ollut.

Ratkaisusarjan viimeisessä tapauksessa kysymys oli siitä, että yhtiön yksi vähemmistöosakkeenomistajista (omistus 35 prosenttia osakekannasta) lahjoitti toiselle työntekijälle kuusi prosenttia yhtiön osakekannasta. Lahjoituksen jälkeen lahjoittajan omistus laski 29 prosenttiin ja lahjansaajan omistusosuus nousi 20 prosenttiin yhtiön osakekannasta. KHO katsoi, toisin kuin hallinto-oikeus, että osakeluovutuksessa oli kysymys lahjasta eikä työsuhteen perusteella saadusta tulosta.

KHO:2014:6

A oli suunnitellut lahjoittavansa yhtiökumppanilleen B:lle kuusi kappaletta omistamistaan 35 kappaaleesta X Oy:n osakkeita. Yhtiön osakekanta jakautui 100 osakkeeseen. Yhtiössä oli A:n ja B:n lisäksi kaksi muuta osakasta, jotka omistivat yhteensä 51 osaketta. B ei ollut A:n sukulainen. B oli yhtiön pitkäaikainen osakas, ja hän omisti ennakkoratkaisun teko hetkellä 14 osaketta. B oli myös yhtiön hallituksen jäsen. A itse omisti ennakkoratkaisun teko hetkellä 35 osaketta eli 35 prosenttia X Oy:n osakekannasta. Lahjoituksen jälkeen A:n omistus laski 29 prosenttiin ja B:n osuus nousi 20 prosenttiin yhtiön koko osakekannasta.

Korkein hallinto-oikeus katsoi, että koska A, joka omisti luovutettavat osakkeet, ei ollut X Oy:ssä työs-

kentelevän B:n työnantaja, vaan molemmat olivat X Oy:n vähemmistöosakkaita sekä ennen suunniteltua lahjoitusta että sen jälkeen, ja kun kysymys ei ollut myöskään B:n palkitsemisesta työsuhteen perusteella tai hänen sitouttamisestaan yhtiöön pelkästään sen työntekijänä, kysymyksessä ei ollut työsuhteen perusteella saatu tuloverolain 29 ja 61 §:ssä tarkoitettu tulo, etuus tai korvaus. Suunnitellussa osakeluovutuksessa oli kysymys lahjasta, josta tuli suorittaa perintö- ja lahjaverolain mukaan lahjaveroa. Hallinto-oikeuden päätös kumottiin ja verotoimiston ennakkoratkaisu saatettiin voimaan. Ennakkoratkaisu.

4 Osakkeiden arvonnousun verokohtelu

Pääsääntö

Keskeistä on huomata, että kun osakeyhtiön työntekijä saa merkitä tai ostaa työnantajayhtiön osakkeita käypään hintaan, tästä ei hänelle synny verotettavaa tuloa. Mikäli hän myöhemmin luovuttaa yhtiön osakkeita ja jos hän saa osakkeiden luovutuksesta voittoa, saatu voitto verotetaan hänen luovutusvoittoaan eli kertynyt voitto on pääomatuloa. Näin siis siitäkin huolimatta, että hän on saanut merkitä tai ostaa yhtiön osakkeita vain ja ainoastaan sen vuoksi, että hän on ollut työsuhteessa osakeyhtiöön, jonka osakkeita hän on ostanut. Oikeustila on tältä osin selkeä. Tämä ilmenee muun muassa KHO:n ratkaisun 2014:66 perusteluista seuraavalla tavalla:

”Näin ollen siitä, että asianomaiset johtajat ovat osakkaina holding-yhtiössä, joka on hankkinut osakkaiden pääomasijoituksilla ja velkarahoituksella Yhtiön osakkeita, ei voi sellaisenaan seurata, että asianomaisten henkilöiden saamia tuloja olisi pidettävä ansiotulona.”

Työpanososakkeiden luovutuksen verokohtelu

KHO:n ratkaisussa 2016:219 oli kysymys siitä, miten lääkäriasemassa osakkaana olevan lääkärin omistamien osakkeiden luovutuksesta saamaa kauppahintaa verotetaan. Kyseessä olevan osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen mukaan yhtiön osakkeet jakautuvat eri osakelajeihin, joita ovat K1–K5 ja V1–V150. Kaikilla osakkeilla on samanlainen äänioikeus yhtiökokouksessa ja yhtäläinen oikeus jaettaessa yhtiön varoja, mutta erilainen oikeus kertynei-

siin nettovaroihin. V-lajien osakkeet ovat yhtiöjärjestyksen mukaan lunastusehtoisia osakkeita. Yhtiöjärjestyksen mukaan eri osakelajien toimintatulokseen perustuva arvo voi olla erisuuruinen. Tällöin arvon on perustuttava asianomaisen osakelajin toimintatulokseen ja aikaisemmilta vuosilta mahdollisesti jakamattomien toimintatulojen yhteismäärään. Työskentelyn päättyessä osakkeenomistaja oli velvollinen luopumaan osakkuudesta yhtiössä. Kun osakkeenomistaja lopetti työskentelyn yhtiössä ja kyseinen yhtiö hankki osakkeenomistajan osakkeet, luovutushintana oli kyseisen osakesarjan jakamattomien voittovarojen määrä.

Verovelvollinen oli tiedustellut ennakkoratkaisuhakemuksessaan sitä, verotetaanko luovutushinta TVL 32 §:ssä tarkoitettuna pääomatulona ja voiko osakkeiden hankintaan tulla sovellettavaksi VML 28 § tai 29 §:n säännökset?

Tapauksen eri vaiheissa katsottiin, että luovutushintaa oli verotettava luovutusvoittona tai luovutushinta oli verotettava osittain peiteltyä osinkoa ja kolmantena vaihtoehtona luovutushintaa oli verotettava työpanososinkoa koskevan säännöksen mukaisena ansiotulona. KHO katsoi lopulta, että kun verovelvollinen luovutti kaikki osakkeensa samanaikaisesti yhtiölle yhtiöjärjestyksen määräyksen mukaisesti eikä verovelvolliselle suunnatulla annilla tai muutoinkaan luovutettu uudestaan yhtiön osakkeita, osakkeiden luovutuksesta saamaa voittoa oli verotettava luovutusvoittoa koskevien säännösten mukaan.

Johdon holdingyhtiöjärjestelyt

Sekä yhtiö- että vero-oikeudellisesta näkökulmasta johdon holdingyhtiöjärjestelyt sisältävät vaikeita tulkintakysymyksiä. Yhtiöoikeudellisesti keskeisin kysymys on liittynyt siihen, onko osakeyhtiölain mukaista, että yhtiö rahoittaa sen omien osakkeiden hankkimista. Pääsäännön mukaan (OYL 13:10.1) yhtiö ei saa antaa rahalainaa, varoja tai vakuutta käytettäväksi siihen tarkoitukseen, että ulkopuolinen voi hankkia yhtiön tai sen emoyhtiön osakkeita. OYL 13:10.2 on poikkeussäännös rahoituskieltoon. Säännöksen mukaan rahoituskielto ei koske sellaisia jakokelpoisten varojen rajoissa toteutetta-

via toimia, joiden tarkoituksena on osakkeiden hankkiminen yhtiön tai sen OYL 8:6.2:ssa tarkoitettuun lähipiiriin kuuluvan yhtiön työntekijöille.

Vero-oikeudellisesti kysymys on liittynyt siihen, verotetaanko mahdollinen luovutusvoitto ansio- vai pääomatulona. Kysymys on toisin sanoen siitä, katsotaanko mahdollisen luovutusvoiton syntyneen työsuhteen perusteella. Lisäksi arvioitavaksi on tullut myös se, milloin edun katsotaan realisoituvan työntekijän verotettavaksi tuloksi.

Kysymys on esimerkinomaisesti yksinkertaistettuna siitä, että yhtiön johtohenkilöt ovat perustaneet osakeyhtiön (M Oy), jonka tehtävänä on hallinnoida johtohenkilöiden työnantajayhtiön osakkeita (Pörssi Oyj). M Oy ostaa pörssin välityksellä Pörssi Oyj:n osakkeita. Kauppahinta vastaa osakkeiden käypää arvoa. Kauppahinta rahoitetaan siten, että johtohenkilöt pääomittavat M Oy:tä yleensä noin 20 prosentilla ja johtohenkilöiden työnantajayhtiö (Pörssi Oyj) lainaa M Oy:lle 80 prosenttia osakkeiden kauppahinnasta. Pörssi Oyj:n antamalle lainalle M Oy maksaa käypää korkoa. M Oy:llä on vastuu lainan takaisinmaksusta, ja sillä on riski omistamiensa Pörssi Oyj:n osakkeiden hintakehityksestä.

Myöhemmässä vaiheessa, esimerkiksi viiden vuoden kuluttua, Pörssi Oyj hankkii M Oy:n osakkeet osakevaihdoilla. M Oy:n osakkeenomistajat saavat osakevaihdoilla Pörssi Oyj:n osakkeita henkilökohtaiseen omistukseensa. Osakevaihdossa M Oy:n osakkeenomistajien varallisuusasemassa ei ole taloudellisessa mielessä tapahtunut tosiasiallisesti mitään muutosta. Osakevaihdon seurauksena M Oy:n hankintahinta siirtyy heidän osakevaihdoilla saamiin Pörssi Oyj:n osakkeiden hankintahinnaksi.

Muutamissa tapauksissa Verohallinto on katsonut, että yhtiön johdon järjestelystä realisoituvaa rahavarain etuus on työsuhteeseen perustuva ja kuuluu ansiotuloverotuksen piiriin. Tähän lopputulokseen on päästy soveltamalla VML 28 §:n veronkiertosäännöstä ja TVL 66.3 §:ää. Tapauksissa on päädytty sellaiseen näkemykseen, että siltä osin kuin kyse on ollut työnantajan rahoituksella ja riskillä hankittujen osakkeiden arvonnoususta, johtohenkilöt ovat saaneet Pörssi Oyj:n osakkeita työnantajaltaan tosiasiallisesti vastikkeetta.

Edun saamisajankohtana on pidetty osakevaihdon hetkeä, ja verotettavana etuna osakevaihdossa saatujen Pörssi Oyj:n osakkeiden käypää arvoa vähennettynä summalla, jonka yhtiön johtoon kuuluva henkilö on sijoittanut M Oy:öön. Näin siitakin huolimatta, että työntekijät eivät ole myyneet Pörssi Oyj:n osakkeita.

Jokainen tapaus on omanlaisensa ja tapauksiin liittyy mielenkiintoisia vero-oikeudellisia tulkintakysymyksiä. Yleisellä tasolla on myös perustellusti todettavissa, että vaikka Pörssi Oyj on M Oy:n omistajien työnantajana ollut mukana rakentamassa työntekijöidensä kannustinjärjestelmää, kyse ei ole ollut välttämättä sellaisesta järjestelystä, joka olisi toteutettu TVL 66.3 §:n edellyttämällä tavalla siten, että M Oy:n tai sen osakkeenomistajilla olisi ollut oikeutta hankkia Pörssi Oyj:n osakkeita käypää hintaa alempaan hintaan. Osakkeiden hankinta ja rahoitus on lähtökohtaisesti toteutettu sekä yhtiöoikeudellisesti että verotuksellisesti hyväksyttävällä tavalla. Verotuksellisella hyväksyttävyydellä tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että luoton ehdot ovat olleet sellaiset, että niiden johdosta ei katsota syntyvän työntekijöille etua välittömästi tai välillisesti.

Korkein hallinto-oikeus on antanut yhdestä johdon holdingyhtiöjärjestelystä ratkaisun. KHO katsoi ratkaisussa 2014:66, että kun otettiin huomioon järjestely kokonaisuutena, kysymyksessä oleva järjestely oli arvioitava veronkiertosäännöksen perusteella. Tämä merkitsi sitä, että verovelvollisen järjestelystä saamaa tuloa voitiin pitää työsuhteen perusteella saatuna ansiotulona.

5 Työnantajayhtiön osingot kokonaan palkkatulona?

Tässä jaksossa tarkastellaan kysymystä, mikäli työntekijä (tai hänen omistamansa yhtiö) on ostanut työnantajayhtiön osakkeita käypään hintaan, onko mahdollista, että osakeomistuksen perusteella maksetut osingot katsotaan työntekijän verotuksessa työntekijän saamaksi ansiotuloksi?

Jos varsinainen osakekauppa on toteutettu osakkeiden käyvällä hinnalla, käyvän hinnan mukaisesti kauppahinnasta johtuen toteutettuun osakekaup-

paan ei ole puututtu TVL 61.2 §:n tai TVL 66.3 §:n nojalla. Mikäli osakekaupat olisi tehty alle niiden käyvän arvon, olisi käyvän hinnan ja kauppahinnan välinen erotus tullut verottaa edellä esitetyllä tavoin ansiotulona joko TVL 61.2 §:n tai TVL 66.3 §:n nojalla.

Vaikka verotuksessa ei ole puututtu osakekauppoihin, verotarkastuksessa on kuitenkin saatettu katsoa ja esittää, että työntekijöiden omistamille yhtiöille (holdingyhtiö) maksetut osingot tulisi verottaa edellä mainittujen yhtiöiden osakkeenomistajien palkkatulona, ansiotulona. Verotarkastuskertomuksessa edellä mainittu on saatettu todeta esimerkiksi seuraavalla tavalla:

”Yhtiön työntekijän sitouttaminen osakekaupoilla yhtiön toimintaan on normaalia liiketoimintaa, mutta edellä esitetyllä tavalla toimittaessa kysymys on verotuksellisesti ollut VML 28 §:n mukaisesta järjestelystä, jossa järjestelyn tarkoituksena on ollut muuttaa avainhenkilöille maksettavaa tulospalkkiota heidän määräysvallassaan oleville yhtiöille maksettavaksi osingoksi”.

Edelleen verotarkastuskertomuksessa on saatettu esittää VML 28 §:n soveltamisen tueksi seuraavaa:

”Yhtiö voi sitouttamistarkoituksessa myydä osakkeita työntekijöille, mutta nyt ratkaistavana olevassa tapauksessa kyse on ensisijaisesti avainhenkilöille maksettavan tulospalkkaan rinnastettavan tulon muuntaminen työntekijän yhtiölle maksettavaksi verovapaaksi ansiotuloksi”.

”Kun otetaan huomioon muun muassa osakkeen omistamisen edellytyksenä oleva avainhenkilön työsäoiovelvoite, osakkeen ostohinnan ja odotettavissa olevan osinkotuoton välinen suhde, osakkeeseen liittyvät rajoitetut osakkeenomistajan oikeudet sekä järjestelyn vähäinen taloudellinen riski, järjestelyä ei voida pitää tavanomaisena markkinaehtoisena osakekauppana”.

”Kyse on vastaavasta tilanteesta kuin jos kyseisille avainhenkilöille maksettaisiin tavanomaista vuosibonusta”.

Verotarkastuskertomuksessa on saatettu katsoa ja esittää, että työntekijöiden holdingyhtiöiden osakeomistuksensa perusteella saamat osingot työnantajaosakeyhtiöltä eivät ole kyseisten yhtiöiden saamaa osinkotuloa vaan kyseiset osingot tulee verottaa kyseisten yhtiöiden omistajien saamana tulona siten, että tulot eivät ole kyseisten luonnol-

listen henkilöiden saamaa osinkotuloa vaan EPL 13 §:n mukaista palkkaa. Tähän verotukselliseen lopputulemaan on päädytty soveltamalla VML 28 §:n veronkiertosäännöstä ja TVL 61.2 §:ää.

Kysymys on siten siitä, että vaikka osakekaupat on tehty osakkeiden käyvällä arvolla, tästä huolimatta verosityksessä sivuutetaan verotuksellisesti osingonsaajayhtiöt. Sivuttaminen esitetään toteutettavaksi siten, että edellä mainittujen yhtiöiden saamaa osinkotuloa ei katsota niiden saamaksi tuloksi. Osakeyhtiön sivuttaminen edellyttää sitä, että VML 28 § soveltuisi tällaiseen tilanteeseen. Vastaavanyppinen tilanne ja oikeudellinen kysymys on ollut esillä esimerkiksi KHO:n ratkaisussa 2001 T 1564, mutta sivuttamista ei veroasiamiehen vaatimuksesta huolimatta hyväksytty. KHO katsoi, että VML 28 §:n veronkiertosäännös ei tullut sovellettavaksi ja osakeyhtiön toiselta osakeyhtiöltä saamat osinkotulot verotettiin saajaosakeyhtiön tulona eikä saajayhtiön osakkeenomistajan osinkotulona.

Jos osakeyhtiö on mahdollista sivuuttaa edellä esitetyllä tavalla, merkitsee se käytännössä sitä, että osinkotulo verotettaisiin kyseisten osakeyhtiöiden osakkeenomistajien – tässä kaikki ovat luonnollisia henkilöitä – osinkotulona. Näin ei ole kuitenkaan välttämättä toimittu, vaan on esitetty, että kyseiset osingot tulee verottaa EPL 13 §:n mukaisena palkkana, ansiotulona. Jotta tämä olisi vero-oikeudellisesti mahdollista, edellyttää se myös tältä osin sitä, että sovellettaisiin toistamiseen VML 28 §:n veronkiertosäännöstä. On keskeistä huomata, että osakeyhtiön sivuttamisesta ei automaattisesti seuraa se, että maksetut ja saadut osingot verotettaisiin muuten kuin osinkoa koskevien verosäännösten mukaisesti.

6 Osakkeen erilajisuuden hyödyntäminen henkilökunnan sitouttamisessa

Erilajinen osake ja verotus

Samanlaisille osakkeille jaettu erisuuruinen osinko on eri asia kuin erilajisille osakkeille jaettu erisuuruinen osinko. Osakeyhtiössä voi OYL 3:1:n nojalla olla erilajisia osakkeita, joilla esimerkiksi on erilainen oikeus osinkoon. Tästä määrätään

yhtiöjärjestyksessä. Yhtiökokouksessa voidaan tällöin päättää, että osinkoa jaetaan vain jollekin osakelajille tai kaikille osakelajille, mutta erisuuruiset määrät. Erilajiset osakkeet mahdollistavat silloin sen, että vaikka kaikilla osakkeenomistajilla on yhtä paljon osakkeita, toiset saavat osinkoa enemmän. Vastaavasti, vaikka osalla osakkeenomistajista on osakkeita vähemmän, kaikki voivat silti saada osinkoa yhtä paljon.

Esimerkki

A Oy:ssä on 100 kappaletta A-sarjan osaketta ja 50 kappaletta B-sarjan osaketta. B-sarjan osakkeilla on kaksinkertainen osinko-oikeus suhteessa A-sarjan osakkeisiin. Näin ollen, mikäli A-sarjan osakkeille jaetaan osinkoa 1 000 euroa per osake, A-sarjan osakkeenomistajat saavat osinkoa yhteensä 100 000 euroa. B-sarjan osakkeille jaetaan tällöin 2 000 euroa per osake, joten B-sarjan osakkeenomistajat saavat osinkoa myös yhteensä 100 000 euroa.

Osakkeiden erilajistamiseen vaikuttavat usein erilaiset rahantarpeet. Työntekijän ostaessa osakkeita voi kaupassa olla lähtökohtana maksaa kauppahinta tai sitä varten otettu luotto esimerkiksi 4–7 vuoden kuluessa kohdeyhtiöstä tavalla tai toisella saaduilla tuloilla. Kun kaupassa ostetaan osakkeita, rahavirtaa ostajalle syntyy kohdeyhtiön kaupan jälkeen maksamista osingoista. Osakkaalle maksettava osinko usein pyritään mitoittamaan tämän tavoitteen mukaisesti. Kun kauppahinta on tarkoitus maksaa halutulla aikataululla, merkitystä on osingon määrällä verojen jälkeen.

Osingonjaon tehokkuutta lisää, jos ostajana on toinen yhtiö, jolle maksettu osinko ketjuverotuskiellon vuoksi on verovapaata tuloa (EVL 6a.1 §). Muun muassa tästä syystä pohdittavaksi tulee usein se, omistetaanko osakkeet henkilökohtaisesti vai yhtiön kautta.

Osingon määrää mitoittaessa osakkaiden keskinäiset suhteet voivat synnyttää hankaluutta. Saatava olla, että pääosakkaille ei välttämättä ole tarvetta eikä halua nostaa osinkoja enempää kuin niin sanottu huojennettu osinko (8 prosenttia osakkeiden matemaattisesta arvosta, kuitenkin enintään 150 000 euroa). Taustalla saattaa olla verokysymyksen lisäksi sekin, että liiketaloudellisesti ei yhtiöstä ole tarkoituksenmukaista jakaa osinkoja enempää kuin korkeintaan tämän määrän puitteissa.

Esimerkki

A ja B omistavat AB Oy:n siten, että A omistaa yhtiön osakekannasta 50 prosenttia ja B 50 prosenttia. Osakkeet ovat samanlaisia. Yhtiön nettovarallisuus (ja käypä arvo) on 2 000 000 euroa. Yhtiön arvellaan tekevän tulevinakin vuosina hyviä taloudellisia tuloksia. Viimeksi A ja B nostivat osinkoa molemmat 90 000 euroa. Osingot olivat heille huojennetusti verotettavaa osinkotuloa. B myy C:lle 5 prosenttia yhtiön osakekannasta 100 000 eurolla. Mikäli osingonjakoa jatketaan samalla periaatteella eli nostetaan yhtiöstä huojennettua osinkoa, A:lle maksetaan siten osinkoa 90 000 euroa, B:lle 81 000 euroa ja C:lle 9 000 euroa. A:lle maksettava osinko ja erityisesti tässä tapauksessa 90 000 euron maksimimäärä rajoittavat muille maksettavaa osinkoa. Jos C:n vuotuisten osinkojen tarve olisi esimerkiksi 18 000 euroa, A:lle tulee tällöin maksaa osinkoa 180 000 euroa ja B:lle 162 000 euroa eli osinkoa maksettaisiin tällöin 360 000 euroa. Tämä summa saattaa olla yhtiön liikevoiminnan kehittämistavoitteiden kannalta liian suuri, vaikka se yhtiöoikeudellisesti olisikin mahdollista.

Ongelmaa erilaisesta osinkotarpeesta voidaan yrittää hallita tekemällä uuden osakkaan osakkeista erilaisia siten, että hänen osakkeidensa osinko-oikeus poikkeaa muista osakkeista. Päätös vaatii kaikkien osakkeenomistajien yksimielisyyden, ellei erilaisuus koske uusia liikkeelle laskettavia osakkeita. Kun osakkeen erilaisuus ei vaikuta osakkeen matemaattiseen arvoon, voivat osakkeenomistajat ainakin yleensä ilman verotusvaikutuksia tehdä päätöksen osakkeiden muuntamisesta erilaisiksi.

Usein osakkeiden erilaisuutta ei näissä tilanteissa ole tarkoitettu pysyväksi järjestelyksi, vaan se on sidottu kiinteään aikarajaan tai se on voimassa esimerkiksi siihen saakka, kunnes osakkeiden ostoon liittyvä velka on tullut maksetuksi. Tästä voidaan yhtiöjärjestykseen ottaa muuntolauseke (OYL 3:1.3), ja asiasta myös tulisi sopia osakkaiden välisessä osakassopimuksessa. Näin avainhenkilö-osakas voi varmistaa kauppahinnan takaisinmaksuaikataulun pitävyyden. Muiden osakkaiden kannalta erilaisuus turvaa sitä, ettei heidän tarvitse nostaa verotuksellisesti tai liikeloudellisesti kyseiseen tilanteeseen nähden epätarkoituksenmukaisen suuria osinkoja.

Osinkovirran kuvatulainen säätäminen johtaa verotuksessa miettimään muun muassa sitä, miten

muista osakkeista poikkeava osinko-oikeus vaikuttaa kaupassa sovellettavaan osakkeen hintaan, sekä sitä, korvataanko ylisuurella osingolla palkanmaksua tai onko kyse lahjaksi katsottavasta varallisuuden siirrosta. Yksittäistapauksissa saattaa tulla esille kysymys siitäkin, onko osakkeiden erilaisuudelle liikeloudellisia perusteita vai onko järjestely tehty esimerkiksi vain sen vuoksi, että osinkoja halutaan ohjata perheen sisäisesti. Niissä tilanteissa, joissa järjestelyyn on liikeloudellinen syy, kuten sukupolvenvaihdoksen hallitseminen tai avainhenkilön tai muun henkilöstön sitouttaminen, VML 28 §:n veronkiertämissäännöstä ei sovelleta. Jos tällaisten osinkomääräysten avulla varallisuutta ohjataan perhepiiriin sisällä esimerkiksi vanhemmilta lapsille, tai muussa intressisuhteessa, veronkiertosäännöksen soveltamismahdollisuus ei ole poissuljettua. Ainakin verotuskäytännössä alla olevan esimerkin mukainen tilanne (ajalta ennen vuotta 2018) on hyväksytty, kun se liittyi sukupolvenvaihdosprosessiin.

Esimerkki

A omistaa Yritys Oy:n koko osakekannan, joka koostuu 1 200 osakkeesta. Yhtiön nettovarallisuus on tällä hetkellä 12 000 000 euroa eli osakkeen matemaattinen arvo on 1 000 euroa. Yritys Oy on joka vuosi jakanut osinkoa A:lle 90 000 euroa. A luovuttaa (kauppa tai lahja) kolmelle lapselleen kullekin 200 osaketta. A:n omistukseen jää siten edelleen 600 osaketta eli puolet yhtiön osakekannasta. Tarkoitus on vastaisuudessa jakaa osinkoa siten, että kunkin osakkeenomistajan osingon määrä on 90 000 euroa. Tämä tarkoittaa sitä, että A:n omistamille osakkeille tulee jakaa osinkoa 150 euroa per osake ja A:n lapsien omistamille osakkeille 450 euroa per osake. Jotta edellä lausuttu olisi mahdollista, tulee A:n lapsien omistamilla osakkeilla olla kolminkertainen osinko-oikeus suhteessa A:n omistamiin osakkeisiin. Yhtiöoikeudellisesti tämä on mahdollista erilajistamalla osakkeet. Verotuksessa järjestelyllä tulee olla hyväksyttävä liikeloudellinen syy.

Osinko ja työpanos

Tyypillisesti sellaisissa yhtiöissä, joissa yhtiön tulonmuodostus keskeisesti riippuu omistajien yhtiössä tekemästä työstä, omistajilla on tarvetta sopia niistä periaatteista, joiden mukaan yhtiöön ansaittua tulosta jaetaan eri omistajien kesken. Näistä

periaatteista voidaan ottaa määräyksiä yhtiöjärjestykseen rakentamalla varojenjakomekanismi sellaiseksi, että se ottaa huomioon osakkaiden erilaisen ansainnan ja sen, miten osakkaat käyttävät yhtiön palveluja. Tähän liittyviä yhtiöjärjestyksessä on tyypillisesti ollut lääkäriasemilla, asianajotoimistoilla ja tilintarkastusyhteisöillä. Kysymys on yleensä siitä, että joku osakkaista tekee tai hankkii enemmän töitä ja sen kautta laskutusta yhtiölle kuin toinen osakas, eikä tätä epätasapainoa haluta järjestellä suoran palkanmaksun avulla.

Malli voi olla sellainen, että kullakin osakkaalla on omaan osakesarjaan kuuluvia osakkeita. Tällöin osakesarjan osinko-oikeus on voinut esimerkiksi lääkäriyhtiössä määräytyä sen vastaanottokohtaisen tuloksen perusteella, minkä osakesarjan vastaanotto-oikeuden käyttö on yhtiöön tuottanut. Muissa vastaavissa yhtiöissä osinko-oikeus on voitu säätää samankaltaisen laskentayksikön mukaan. Kunkin osakkaan osinko-oikeus perustuu tällöin tosiasiallisesti siihen, kuinka paljon hän taikka hänen kustannuspaikkansa on laskuttanut ja sen myötä tuottanut yhtiöön kassavirtaa.

Erityisesti KHO:n ratkaisun 2008:6 jälkeen julkinen keskustelu tämäntyyppisten yhtiöjärjestyksessä hyväksyttävyydestä lisääntyi, ja asia sai vahvan veropoliittisen latauksen. Tämän seurauksena annettiin hallituksen esitys työpanokseen perustuvan osingon verotuksesta (HE 47/2009). Taustalla oli päätelmä siitä, että korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun arvioitiin lisäävän verosuunnittelutoimien tulon muuntamiseksi ansiotulon piiristä pääomatuloverotuksen piiriin, siis palkka-verotusta lievemmän osinkoverotuksen hyödyntämiseksi. Jotta tulon laji saataisiin vastaamaan asian todellista tilaa, TVL 33b.3 §:ään otettiin nimenomainen säännös, jonka mukaan muusta kuin julkisesti noteeratusta yhtiöstä saatu osinko katsotaan koko määrältään ansiotuloksi, jos osingon jakoperusteena on osingonsaajan tai tämän intressipiiriin kuuluvan henkilön työpanos. Tällainen osinko on työnsuorittajan palkkaa tai työkorvausta sen mukaan kuin ennakkoperintälaissa palkasta ja työkorvauksesta säädetään (ks. TVL 33b.3 §). Osinko on sen verovuoden tuloa, jolloin se on ollut nostettavissa.

Yhtiön verotuksessa osinko vähennetään sinä verovuonna, jolloin osingonjakopäätös on tehty.

Säännöksessä on otettu huomioon sekin, että osake omistetaan välillisesti holdingyhtiön kautta. Tällainen omistusrakenne johtaa siihen, että osinko katsotaan työn tehneen henkilön palkaksi, vaikka yhtiö jakaa osingon osakkeenomistajalleen eli holdingyhtiölle. Sama koskee tilannetta, jossa omistus esimerkiksi perheen sisällä tai vastaavassa intressipiirissä olisi rakennettu niin, että osakkeet omistaisi toinen henkilö kuin työpanoksen yhtiöön tehnyt henkilö (ks. HE 47/2009). Osinko verotetaan aina sen henkilön palkkana, jonka työpanoksesta on kysymys. Tämä henkilö ei tarvitse itse olla osinkoa jakavan yhtiön osakkeenomistaja.

Kun osinkoa jaetaan holdingyhtiölle ja se verotetaan työn tehneen, holdingyhtiön osakkeenomistajan ansiotulona, syntyy ongelma siitä, että veropannaan maksuun eri subjektille kuin sille, joka on saanut osingon. Jos osakkeenomistaja nostaa yhtiöstään rahat veronsa maksamiseen, ei tätä varojen nostoa pidetä verotuksessa peiteltyinä osinkona, vaan se on saajalleen verovapaata tuloa: tulohan on kertaalleen verotettu. Selvää ei kuitenkaan ole varojen nostamisen yhtiöoikeudellinen luonne. Tällainen nosto on varojenjako, ja silloin tulee noudattaa osakeyhtiölain varojenjakoasettelijä. Yksioikoinen ”kassasta nostaminen” ei ole osakeyhtiölain mukaista. On huomattava, että vaikka verotuksessa perusteena on työn tekeminen, ei tämä kelpaa syyksi varojen nostamiseen ilman varojenjakoasettelyn noudattamista. Holdingyhtiöön tullut rahavirta perustuu omistamiseen, ja osakeyhtiölain mukaan voitonjako ei ole vastiketta mistään jakavan yhtiön saamasta suorituksesta, esimerkiksi työsuorituksesta.

7 Lopuksi

Pääministeri *Sipilän* hallituksen vuoden 2019 budjettiriihessä oli esillä osakkeiden luovuttaminen henkilöstölle. Budjettiriihessä päätettiin listaamattomien työnantajayhtiöiden osakkeiden luovuttamisesta henkilöstölle, että verohallinto valmistele syksyn 2018 aikana ohjeen, jonka mukaan henki-

löstölle on tietyin edellytyksin mahdollista antaa osakkeita pääomasijoittajaa alemmalla arvostuksella ilman veroseuraamuksia.

Edelleen budjettiriihessä päätettiin, että valmistellaan Suomen malli listaamattomien start up-yritysten henkilöstön osakeomistuksen helpottamiseksi. Mallin tavoitteena on, että optio-omistuksis-

ta saatavaa voittoa verotetaan pääsääntöisesti pääomatulona ja vero maksetaan vasta silloin, kun mahdollinen voitto realisoituu.

Jaakko Ossa